

Милан С. Комненовић
Недељко М. Милановић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука у Јагодини
Катедра за друштвено-хуманистичке науке

УДК 37.018.43-057.87:[616.98:578.834(497.11 Јагодина)
37.018.43-057.87:[616.98:578.834(497.11 Свилајнац)
DOI 10.46793/Uzdanica18.II.051K
Оригинални научни рад
Примљен: 1. октобар 2021.
Прихваћен: 26. новембар 2021.

МИШЉЕЊЕ УЧЕНИКА ОСНОВНИХ ШКОЛА О КВАЛИТЕТУ ОНЛАЈН-НАСТАВЕ ТОКОМ ПАНДЕМИЈЕ КОВИДА 19¹

Айспиракџи: Пандемија вируса ковид 19 је радикално променила свакодневицу људи, а нарочито васпитно-образовни систем великог броја земаља света, између осталих и Републике Србије. Од марта 2020. године се у школски систем наше земље уводи настава на даљину, односно онлајн-настава, и од увођења ванредног стања па до краја школске 2020/21. године овај модел наставе је био на снази (примењује се и у актуелној 2021/22. години у комбинованом моделу). У овом раду смо желели да испитамо мишљење ученика о квалитету онлајн-наставе током школске 2020/21. године у основној школи. У истраживању смо применили дескриптивну истраживачку методу и технику анкетирања. Узорак испитивања је чинило 250 ученика основних школа на територији града Јагодине и општине Свилајнац. Резултати истраживања показују да испитани ученици сматрају да по квалитету и садржају онлајн-настава није на задовољавајућем нивоу. Овакав став наилазимо и по питању ученичке ангажованости током онлајн-наставе и недостатка интеракције са вршњацима. Као добре стране онлајн-наставе ученици истичу скраћеност часова и интересантан облик коришћења технологије у образовне сврхе. Сличне резултате истраживања смо пронашли и у домаћој и иностраној литератури, што нам може указати на један свеобухватни системски проблем у школском систему.

Кључне речи: ковид 19, пандемија, квалитет онлајн-наставе, мишљење ученика, основна школа.

1. УВОД

Развој савремених информатичких технологија је у последње три деценије у великој мери обликовао начин функционисања свих друштвених сфера, између осталих и васпитно-образовни систем (Синг, Турман 2019;

¹Рад је настао као резултат истраживања у оквиру билатералног пројекта „Кризе, изазови и савремени образовни систем” који реализују Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу (Србија) и Филозофски факултет Универзитета Црне Горе (Црна Гора) (2021–2023).

Јовановић, Димитријевић 2021). Информатички медији су у великој мери присутни у школама, како у административном смислу (у виду е-дневника), тако и у дидактичком смислу (електронски уџбеници, наставни материјали и остало). У наставни процес су укључени разни дигитални медији чија је првобитна намена да се ученицима на (њима) занимљивији начин представе наставни садржаји. Може се рећи да се образовни процес „као систем презентације и усвајања сазнања, нашао у раскораку између традиционалних метода наставе, потреба савременог друштва и употребе дигиталних медија и интернета у различитим видовима неформалног учења” (Вучетић, Васојевић, Кирин 2020: 346) до те мере да је промењено и поимање наставног процеса „које не захтева присуство наставника и ученика у истој просторији” (Борђић, Цвијетић, Дамјановић 2021: 87). Управо је такав модел наставе почео да се значајније примењује у великом броју земаља почетком 2020. године услед пандемије вируса ковид 19.

Вирус ковид 19 је, поред велике здравствене опасности по светску популацију, проузроковао огромне промене у свакодневном животу и раду великог броја светског становништва. Масовни прекид устаљеног начина функционисања људи у великим системима и јавним просторима услед претњи од вируса утицао је и на васпитно-образовни систем великог броја држава света (Али 2020; Праголапати 2020; Кочан 2021; Комненовић, Милановић 2021). Прецизније речено, подаци које је УНЕСКО објавио крајем марта 2020. године показали су да је чак 91% школа на светском нивоу у том тренутку било затворено (УНЕСКО 2020).

Будући да је пандемија условила другачији приступ од уобичајеног (у виду контактне наставе), васпитно-образовни системи широм планете су на тренутну ситуацију одговорили тиме што се наставни процес наставио путем онлајн-наставе (Макаблех, Алиа 2021). Од наставника се захтевало да у најкраћем временском року на најбољи начин ускладе свој рад (Степановић 2020; Рунтић, Кавел 2020; Максимовић, Милановић, Османовић Зајић 2021).

2. ОНЛАЈН-НАСТАВА У ВРЕМЕ ПАНДЕМИЈЕ ВИРУСА КОВИД 19

Онлајн-настава се доводи у везу са убрзаним променама у технолошким и информатичким постигнућима од пре неколико деценија, али је важно рећи да поменути модел по својим основним обележјима припада облику наставе који се назива *учење на даљину* и да је из њега проистекао. Овај облик наставе није новијег датума – први пут се појављује у 19. веку када Универзитет у Чикагу креира образовни програм у којем наставници са ученицима комуницирају у индивидуалном облику путем поштанских писама (Станковић 2006; Батајнеш, Агум 2021). Дакле, може се разумети да је

у питању настава у којој се образовни процес остварује ван школе, односно наставник није у директном контакту са ученицима него се њихова комуникација остварује посредно (Надрљански, Надрљански према: Јовановић, Димитријевић 2021).

Будући да се свет мењао услед технолошких постигнућа, може се уочити да се и одређивање учења на даљину и облика рада мењао под истим тим утицајем тако да се образовни садржај емитовао и путем радио-таласа и касније путем телевизије (Вучетић, Васојевић, Кирин 2020; Ђорђевић, Цвијетић, Дамјановић 2021). Најновија етапа у развоју учења на даљину почиње са настанком Светске комуникационе мреже (*World Wide Web*) пре тридесет година. Овај медиј омогућио је огромне промене у развоју учења на даљину, како у формалном тако и у неформалном образовном смислу. Појављују се нови термини и облици учења на даљину попут онлајн-учења, електронског учења, вебинара и друго (Сан, Чен према: Вучетић, Васојевић, Кирин 2020; Ђорђевић, Цвијетић, Дамјановић 2021). У садашњости, онлајн-учење се ослања на коришћење других напреднијих технолошких уређаја попут персоналних рачунара, паметних телефона, таблета, дигиталних образовних платформи. Поменути медији проширују могућност комуницирања између главних актера наставе, те се више не подразумева да је комуникација једносмерна – од наставника ка (замишљеном просечном) ученику, него се омогућава да ученици комуницирају међусобно и да успоставе интеракцију са наставником. Када је у питању онлајн-настава, она се може реализовати у наставном процесу на два начина: (1) као потпуно независан модел рада или (2) комбиновањем овог модела са традиционалним начином рада (Хан, Ванг, Јанг према: Вучетић, Васојевић, Кирин 2020). Међутим, здравствена криза која је задесила скоро читаву планету крајем 2019. и почетком 2020. године довела је до тога да се средином другог полугодишта школске 2020/21. године редовна настава у потпуности замени онлајн-наставом.

Када је у питању ситуација са вирусом у нашој држави, органи државне власти су 15. марта 2020. године прогласили ванредно стање услед пандемије вируса ковид 19. У веома кратком временском периоду десиле су се драстичне промене у школском систему увођењем учења на даљину (одмах по проглашењу ванредног стања) уместо контактне наставе у основним и средњим школама на основу одлуке Владе (Томовић, Алексић 2020). Онлајн-настава се реализовала путем различитих веб-платформи за учење (*Moodle, Google Classroom, Zoom, Viber* и друго), а поред тога, посебно припремљени наставни часови су приказивани путем јавног медијског сервиса (РТС) шест дана седмично (*Odluka o ostvarivanju obrazovno-vaspitnog rada učenjem na daljinu za učenike osnovnih i srednjih škola 2020*). Чињеница је да су се главни актери наставног рада нашли у веома тешкој ситуацији с обзиром на то „да основа васпитно-образовног процеса *лежи* у интеракцији наставника и ученика” (Комненовић, Милановић 2021: 297), а управо су се начини интер-

акције променили у ванредним околностима, односно редовна настава која је подразумевала контактну форму замењена је формом учења на даљину.

3. РЕЗУЛТАТИ ПРЕТХОДНИХ ИСТРАЖИВАЊА

Мишљења главних актера наставе (ученика и наставника) о квалитету и начину реализације онлајн-наставе били су предмет истраживања великог броја научних радова током 2020. и 2021. године. Наиме, када говоримо о претходним истраживањима о ефектима онлајн-наставе, може се рећи да су истраживања показала широк спектар резултата, у оба правца.

У испитивању ставова средњошколаца о онлајн-настави у Пољској утврђено је да су ученици идентификовали као велики проблем неадекватну припремљеност и мањак аспирације код наставника. Ученици су проценили да су наставници били неспремни за онлајн-наставу, као и да су давали више самосталних задатака у односу на редовну наставу. Ученици су издвојили и недостатак међуљудског односа, односно интеракције, и мањак мотивације за учење током онлајн-наставе. Када су упитани о самопроцени својих постигнућа, ученици су оцене током онлајн-наставе окарактерисали као *нереалне* (оцене су више него што би биле у редовној настави) и *прелако добијене*, што указује на један високи степен самокритичног односа према наставном процесу (Кочан 2021). Сличне резултате по питању ослабљене интеракције са другим ученицима и наставницима, као и оптерећености ученика налазимо и у другим истраживањима (Ма и др. 2021; Суријаман и др. 2020).

Као главна препрека при реализацији онлајн-наставе у истраживањима преовладавају технички проблеми попут нестабилне електричне или интернет мреже, проблеми са опремом и слично (Аднан, Анвар 2020; Бертиз, Алан 2020; Мишра, Гупта, Шри 2020; Намбиар 2020; Бачак и др. 2021; Хебебци, Батајнеш, Агум 2021).

Резултати истраживања спроведеног у Јордану (Макаблех, Алиа 2021) указују на сличне ставове ученика када је у питању мотивација за рад током онлајн-наставе – преко 30% испитаника није задовољно својим учинком и вољом за рад. Испитаници истичу како нису имали довољно дефинисано време између слободног времена и времена за школу и учење. Трећина испитаника оцењује да су током онлајн-наставе били оптерећенији у односу на традиционални облик наставе. Уз то, резултати показују и да су ученици са слабијим успехом имали великих проблема током онлајн-наставе. Идентификовани проблеми су здравствено-психолошке природе (ментално здравље, управљање временом, самоћа, проблеми редовних obroка) и финансијске природе (неадекватна опрема, лоши услови за рад од куће). Сличне резултате по питању финансијских и здравствених проблема налазимо и у другим истраживањима (Капасиа и др. 2020; Дост и др. 2020).

Када су у питању позитивне стране онлајн-наставе, у јорданском истраживању (Макаблех, Алиа 2021) око 80% ученика је исказало да им овај вид наставе штеди време јер је похађају од куће и штеди финансије јер не плаћају превоз до школе. Овакве резултате налазимо и у другим истраживањима (Хусеин и др. 2020; Фидалго и др. 2020; Дели Гирик 2020). Чак 73,9% испитаника сматра да је онлајн-настава интересантнија од традиционалне јер су код куће током наставе и лакше управљају наставним материјалима које добијају у дигиталној форми. Поред тога, испитаници у великој стопи (79,7%) као позитивну страну онлајн-наставе издвајају интеракцију са другим ученицима и наставницима (Макаблех, Алиа 2021).

Сличне резултате о предностима онлајн-наставе смо пронашли у једном домаћем истраживању где су ученици као предности истакли могућност самосталног организовања времена за учење и слободног времена и флексибилни процес учења, односно смањење временских ограничења (Вучетић, Васојевић, Кирин 2020). У истраживању спроведеном у Црној Гори у вези са организацијом наставе на даљину у основним и средњим школама (Лаловић 2021), као добре стране по мишљењу ученика издвојиле су се следеће ставке: већа самосталност, одговорност и мотивисаност за учење; промена извора знања; интензивнија комуникација и непосреднији однос између ученика и наставника; активирање ученика који у редовној настави нису били у великој мери укључени; већа ангажованост родитеља. Као недостатке ове наставе, ученици су издвојили следеће: изостајање непосредног контакта, недостатак непосредног реаговања на нејасноће, преоптерећеност наставника и ученика. Веома сличне резултате (са претходно приказаним) о предностима и недостацима онлајн-наставе пронашли смо у два истраживања спроведена у Хрватској – једно у основној (Рунтић, Кавел 2020), а друго у средњој школи (Јокић, Ристић, Дедић 2020). Наиме, како аутори истичу, ученици основне школе су двоструко више наводили недостатке онлајн-наставе него предности. Као предност онлајн-наставе, ученици су истакли да је забавнија од традиционалне јер је укључивала другачије облике рада попут квизова и игара, коришћење дигиталних материјала и остало. Ученици су навели и да мање времена улажу у учење и истакли могућност дужег спавања као позитивне стране онлајн-наставе. Као недостатке ученици су наводили изостанак личног контакта са друговима, потешкоће у разумевању градива, мањак слободног времена и преоптерећеност ученика задацима (Рунтић, Кавел 2020). Испитивање мишљења ученика средњих школа указује на сличне резултате – преовладава незадовољство ученика (чак 71%) по питању њихове преоптерећености задацима, док похваљују другачији облик рада у онлајн-настави (Јокић, Ристић, Дедић 2020).

Као што смо на почетку поглавља написали, из представљања резултата светских истраживања можемо установити да су ученици на глобалном нивоу

препознали и исказали своја мишљења у широким варијететима о онлајн-настави, како у позитивном тако и у негативном аспекту.

4. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Будући да је светска пандемија унела велику динамику у скоро све сегменте друштва, неизоставно је да је и школски систем претрпео велике промене у свакодневном начину рада. Устаљени облик контактне наставе замењен је онлајн-наставом, што је за највећи проценат ученика и наставника нов и несвакидашњи начин рада. Новонастала ситуација је наставницима и ученицима донела и нове изазове и проблеме у реализацији наставног процеса. У складу са тим, циљ нашег истраживања је усмерен ка испитивању мишљења ученика основних школа о квалитету онлајн-наставе током школске 2020/21. године.

Задаци истраживања:

- Испитати мишљења ученика о квалитету и садржају онлајн-наставе током школске 2020/21. године.
- Испитати мишљења ученика о утицају онлајн-наставе на њихова школска постигнућа.
- Испитати мишљења ученика о квалитету рада наставника током онлајн-наставе.
- Испитати које замерке и похвале ученици упућују наставницима у процесу онлајн-наставе.
- Испитати које замерке и похвале ученици упућују онлајн начину рада.

Узорак нашег истраживања чини 250 ученика основних школа са територије града Јагодине и општине Свилајнац. У Табели 1 приказана је структура узорка.

Користили смо дескриптивну методу, док је инструмент израђен за потребе овог истраживања. Електронском верзијом упитника прикупљени су подаци за ово истраживање. Истраживање је спроведено септембра и октобра месеца 2021. године. Инструмент је обухватио дванаест тврдњи код којих се од ученика тражило да искажу сагласност на скали процене Ликертовог типа и четири питања отвореног типа у којима је требало да наведу шта би похвалили или замерили у раду наставника приликом онлајн-наставе и шта би похвалили или замерили онлајн-настави. Од статистичких параметара коришћено је израчунавање фреквенција, процената, хи-квадрат теста и аритметичке средине. Прикупљени подаци су обрађени у статистичком пакету SPSS.

Табела 1. Структура узорка

	f	%
<i>Пол</i>		
мушки	124	49,6
женски	126	50,4
<i>Разред</i>		
четврти	26	10,4
пети	47	18,8
шести	87	34,8
седми	68	27,2
осми	22	8,8
<i>Школска средина</i>		
градска	177	70,8
сеоска	73	29,2
<i>Школски усљех</i>		
одличан	125	50
врлодобар	91	36,4
добар	34	13,6

5. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати који су приказани у Табели 2 показују углавном високу средњу сагласност са ајтемима усмереним ка квалитету и садржају онлајн-наставе. Значајно је то да су ученици код ајтема који испитују предности онлајн-наставе насупрот традиционалној одговорили у делимично високим вредностима. Наиме, највећу сагласност ученици исказују при ајтему да су *иоком онлајн-наставае сѝекли већа знања неѝо у школи* ($M = 4,03$), што говори да им је онлајн-настава била интересантнија. Ова процена се донекле потврђује ајтемима да је *онлајн-настава боља од наставае која се одвија у*

Табела 2. Процена ученика о квалитету и садржају онлајн-наставе

<i>Ајтеми</i>	N	M
Онлајн-настава је боља од наставае која се одвија у школи.	250	3,77
Онлајн-настава је занимљивија од наставае која се одвија у школи.	250	3,55
Онлајн-настава захтева мање учења него настава у школи.	250	2,98
Настава преко ТВ програма била ми је јасна.	250	3,33
Током онлајн-наставае стекао сам већа знања него у школи.	250	4,03

школи ($M = 3,77$) и да је онлајн-настава занимљивија од наставе у школи ($M = 3,55$). Када је у питању настава путем ТВ програма, наилазимо на средње вредности сагласности ($M = 3,33$). Интересантан је податак да су ученици ајтем онлајн-настава захтева мање учења него у школи оценили релативно ниском оценом ($M = 2,98$). Ови резултати нам показују да ученици онлајн-наставу сматрају захтевнијом од традиционалне, али да им је она истовремено интересантнији начин рада од уобичајеног. Ови резултати су у складу са претходно приказаним истраживањима (Лаловић 2021; Макаблех, Алиа 2021; Рунтић, Кавелъ 2020).

Резултати у Табели 3 који приказују ајтеме који су испитивали лично ангажовање ученика у онлајн-настави показују средњу сагласност ученика са свим ајтемима. Наиме, ученици су највише оценили ајтем који испитује њихов став о тимском раду у онлајн-настави ($M = 3,35$). Уз то, ученици позитивно оцењују став да им је онлајн-настава пружила већи степен креативности него традиционални облик наставе ($M = 3,26$). Овакве ставове ученика о тимском раду током онлајн-наставе као и већем степену креативности налазимо и у резултатима других истраживања (Вучетић, Васојевић, Кирин 2020; Лаловић 2021). Међутим, када је у питању сопствена мотивисаност и интересовање за рад у току онлајн-наставе, ученици углавном заузимају неодређени став ($M = 3,17$). Сличан став ученици заузимају по питању самосталног рада и критичког приступа при решавању проблема ($M = 3,15$). Овакве осредње ставове ученика према заинтересованости за рад и самосталном ангажовању бисмо могли оправдати несигурношћу ученика приликом новог облика рада, односно путем онлајн-наставе. Наиме, будући да су ученици први пут били у ситуацији да онлајн облик наставе буде и једини начин рада и ако се узме у обзир да је овај облик рада веома радикално ступио на снагу, можемо донекле разумети да су ученици били збуњени, несигурни и незаинтересовани за наставу и самосталне задатке за рад. Овакав став ученика о мотивацији за рад наилазимо у неколико истраживања (Кочан 2021; Ма и др. 2021; Суријаман и др. 2020).

Табела 3. Утицај онлајн-наставе на ангажованост ученика у школским активностима

Ајтеми	N	M
Онлајн-настава ми је омогућила квалитетнији тимски рад са другим ученицима.	250	3,35
Онлајн-настава нам је омогућила да самостално и критички решавамо проблеме.	250	3,15
Онлајн-настава нам је пружила могућност да се у већој мери креативно изразимо него у школи.	250	3,26
Имали смо већу мотивацију и интересовање за рад током онлајн-наставе.	250	3,17

Улога наставника јако је важна како у учионичкој, тако и у онлајн-настави. Из тог разлога, желели смо да сагледамо како ученици процењују рад и залагање наставника током онлајн-наставе. Из резултата приказаних у Табели 4 видимо да су ученици веома критични били по питању процене рада њихових наставника приликом вођења онлајн-наставе. Из перспективе ученика увиђамо да наставници нису имали разумевања за ученике који нису имали услове за присуство онлајн-настави ($M = 1,59$) и да наставници нису били расположени и доступни да ученицима објасне градиво које им није јасно ($M = 1,60$). Низак ниво спремности наставника да пружи додатну подршку ученицима налазимо и у истраживању спроведеном у Пољској (Кочан 2021) где су ученици такође веома ниско оценили наставничко ангажовање за ученике који су имали одређених потешкоћа у реализацији онлајн-наставе. Ниска сагласност ученика израчуната је и код ајтема *наставници у школи усклађивали су теме и захтеве са наставом преко ТВ програма* ($M = 2,27$). Познато је да су ученици поред наставе коју су наставници организовали имали и обавезу да прате наставу путем ТВ програма. Из тога произлази много обавеза које су пред ученике постављане – праћење наставе путем ТВ програма, припремање домаћих задатака који се задају путем телевизијске наставе, присуство часовима које су наставници организовали и израда домаћих задатака које су њихови наставници задавали, тако да не изненађује резултат приказан у претходној табели (Табела 3), где су ученици исказали ниску мотивацију за рад услед преобимних обавеза. Изузев наведених ајтема, нешто више слагања ученика присутно је код ајтема *током онлајн-наставе наставници су квалитетније реализовали наставу него током наставе у школи* ($M = 3,40$).

Табела 4. Одговори ученика о квалитету рада наставника током онлајн-наставе

Ајтеми	N	M
Наставници у школи усклађивали су теме и захтеве са наставом преко ТВ програма.	250	2,27
Током онлајн-наставе наставници су квалитетније реализовали наставу него током наставе у школи.	250	3,40
Наставници су били увек расположени и доступни да нам објасне оно што нам није јасно.	250	1,60
Наставници су имали разумевања за ученике који нису имали услове за присуство онлајн-настави.	250	1,59

Отвореним питањем у инструменту од ученика смо захтевали да наведу шта би замерили или похвалили код наставника по питању организације и реализације наставних часова приликом онлајн-наставе. Ученици су највише замерали наставницима (1) њихову неспремност за час, (2) неадекватно

обавештавање ученика о раду и (3) превише задатих обавеза. Ове замерке уједно представљају и једне од најчешће замераних ставки у приказаним истраживањима (Јокић, Ристић, Дедић 2020; Рунтић, Кавел, 2020; Суријаман и др. 2020; Кочан 2021; Лаловић 2021; Ма и др. 2021; Макаблех, Алиа 2021). Сагледавши замерке које су ученици наводили и упоређујући их са резултатима сродних истраживања, можемо увидети да се и наставници нису најадекватније снашли у наглом преласку на онлајн-наставу. Оно што је свакако чињеница, 32% испитаника је одговорило да својим наставницима ништа не замера. На основу одговора ученика усмерених ка замеркама наставницима током онлајн-наставе, израчуната вредност хи-квадрата (38,203; $df = 12$; $p = 0,00$) показује да постоји статистичка значајност између школског успеха и замерки ученика које су упутили наставницима. Ученици са одличним школским успехом чешће су одговарали да наставницима не замерају ништа, за разлику од ученика са добрим и врлодобрим школским успехом, што се и могло очекивати јер се претпоставља да је ученицима са слабијим успехом потребна додатна наставничка помоћ.

Табела 5. Замерке наставницима које се тичу организације и реализације наставних часова

		f	%
Замерке наставницима које се тичу организације и реализације наставних часова	Кашњење наставника на онлајн-часове	13	5,2
	Неспремност наставника за час	38	15,2
	Несналажење наставника за вођење онлајн-часова	25	10
	Много обавеза и захтева, јер мисле да је онлајн-настава лакша	34	13,6
	Касно постављање обавештења	34	13,6
	Критиковање ученика који касне због тешкоћа са интернетом	26	10,4
	Ништа не замерам наставницима	80	32

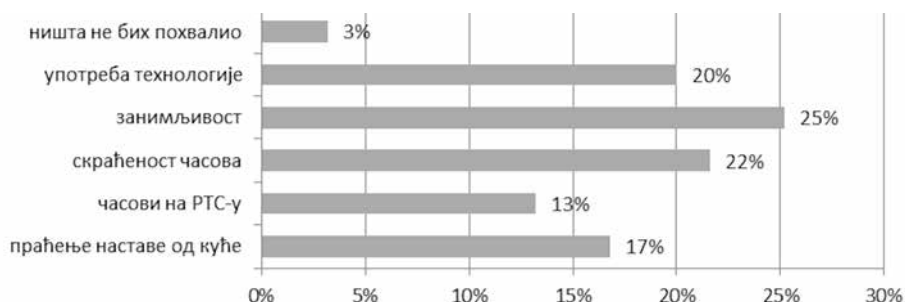
У Табели 6 приказани су одговори ученика усмерени ка похвалама наставницима које се тичу организације и реализације часова. Из представљених резултата можемо видети да је највише ученика код наставника похвалило стрпљивост и смиреност у раду (36,8%), као и жељу да појасне градиво (32,8%). Интересантно је то да ови одговори ученика нису у складу са ајтемом из Табеле 4 (*Наставници су били увек расположени и досипујни да нам објасне оно што нам није јасно* ($M = 1,60$)). Када је у питању вредност хи-квадрата, он показује присутност статистичке значајности између похвала које су ученици упутили наставницима и њиховог школског успеха (28,906; $df = 8$; $p = 0,00$). Највише ученика са одличним и врлодобрим успехом похваљује код наставника стрпљивост, смиреност и жељу да појасне градиво него што то чине ученици са добрим успехом.

Табела 6. Похвале наставницима које се тичу организације и реализације наставних часова

	f	%	
Похвале наставницима које се тичу организације и реализације наставних часова	Наставници су се и поред недовољног познавања технологија трудили да одрже часове.	33	13,2
	Наставници су краће држали часове.	31	12,4
	Били су стрпљиви и смирени.	92	36,8
	Имали су жељу да нам појасне градиво.	82	32,8
	Ништа не бих похвалио.	12	4,8

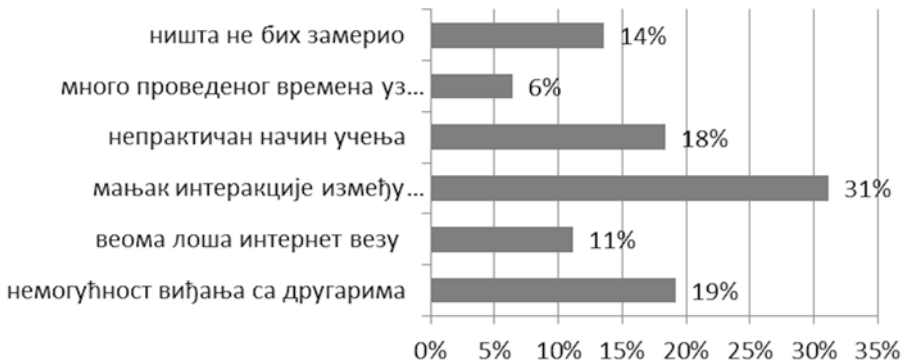
Након сагледаних замерки и похвала које су ученици упућивали наставницима, желели смо да испитамо које замерке и похвале могу упутити онлајн начину рада. Графички представљени одговори ученика (Графикон 1) показују да је највише слагања у одговорима имала занимљивост онлајн-начина рада (25,2%), затим скраћеност часова (21,6%), употреба технологије (20%), предности рада од куће (16,8%), квалитет наставних часова на телевизији (13,2%). Веома мали број ученика (3,2%) ништа не би похвалио код онлајн-наставе. Похвале, односно предности које су ученици истакли у корист онлајн-наставе у складу су са истицањем предностима овог модела наставе из претходних истраживања (Вучетић, Васојевић, Кирић 2020; Макаблех, Алиа 2021; Хусеин и др. 2020; Фидалго и др. 2020; Дели Гирик 2020). На основу израчунатог хи-квадрата (35,863; $df = 5$; $p = 0,00$) закључујемо да постоји статистички значајна разлика по питању похвала онлајн-настави и пола ученика. Испитаници мушког пола су чешће као похвалу онлајн-настави наводили скраћеност часова и употребу технологије него испитаници женског пола. Такође, испитаници женског пола чешће су наводили праћење наставе од куће, квалитет часова на телевизијском програму РТС-а и занимљивост начина рада.

Графикон 1. Похвале ученика онлајн-настави

Када говоримо о замеркама онлајн-настави, у Графикону 2 су приказани одговори ученика. Ученици основне школе највеће замерке упућују мањку интеракције између ученика и наставника (31,2%), затим немогућности виђања са школским друговима (19,2%). Велики број испитаника (18,4%) истиче да је овај начин веома непрактичан и да као последицу има лоше усвајање знања, док је један број ученика (11,2%) имао веома лошу интернет везу која је утицала на квалитет праћења наставних часова. Ученици су као слабости онлајн-наставе истакли предугачко коришћење рачунара, таблета и телефона (6,4%), док 13,6% ученика ништа не замере онлајн-настави. Вредност хи-квадрата (9,472; $df = 5$, $p = 0,00$) показује да нема статистички значајне разлике између замерки онлајн-настави и пола ученика. Замерке које су учесници овог истраживања исказали у складу су са резултатима претходних истраживања о овој теми (Дост и др. 2020; Јокић, Ристић, Дедић 2020; Капаса и др. 2020; Намбиар 2020; Суријаман и др. 2020; Бачак и др. 2021; Кочан 2021; Ма и др. 2021; Хебебци, Батајнеш, Атум 2021).

Графикон 2. Замерке ученика онлајн-настави

6. ЗАКЉУЧАК

Полазећи од тога да су мишљења и ставови ученика у сагледавању квалитета онлајн-наставе кључни како би се овај модел наставе побољшао, циљ нашег истраживања био је усмерен ка испитивању мишљења ученика основних школа о квалитету онлајн-наставе током школске 2020/2021. године. Анализом расположивих података уочили смо да процена ученика о квалитету и садржају онлајн-наставе говори о томе да се овај облик наставе није показао као веома успешан. Интересантан је податак да су ученици истакли да су стекли више знања током онлајн-наставе него у уобичајеном

облику рада. Утицај онлајн-наставе на ангажованост ученика у школским активностима према мишљењу ученика није био на високом нивоу.

Када је у питању група ајтема који се тичу рада наставника, долазимо до веома ниске процене њиховог залагања и рада у условима онлајн-образовања. Наиме, када је реч о замеркама и похвалама наставницима, највише ученика ништа не замере наставницима, док други као замерке наводе неспремност наставника за час, постављање доста обавеза и захтева пред ученике, касно постављање обавештења ученицима, критике усмерене ка ученицима који због техничких препрека касне на наставу, несналажење наставника у вођењу онлајн-наставе и кашњење наставника. Ученици са одличним и врлодобрим успехом код наставника најчешће похваљују стрпљивост, смиреност и жељу да појасне градиво, за разлику од ученика са добрим успехом. Најчешће похвале онлајн-настави јесу скраћеност часова, занимљивост овог начина рада и коришћење технологије, док су замерке углавном усмерене ка недостатку контакта и интеракције са вршњацима и наставницима, што проналазимо као крајњи резултат и код сродних домаћих и иностраних истраживања. Резултати нашег истраживања показују да су мишљења ученика према квалитету онлајн-наставе веома подељена, што може бити последица разних фактора: могућности и способности ученика, мотивације за рад, самосталности у учењу и посвећености школским обавезама, ангажованости наставника, укључености одраслих у рад са децом код куће и многих других. Наведени фактори умногоме могу олакшати ученицима процес учења како у учионичкој, тако и у онлајн-настави и креирати њихова мишљења према овом начину рада. Како је ова тема доста обрађивана и присутна код истраживача у овом пандемијском периоду, надамо се да ће наши резултати бити корисни и помоћи у разматрању онлајн-наставе и њеној примени у савременом образовању. Идеја овог рада може бити корисна за будућа истраживања која фокус могу ставити на упоређивање мишљења ученика основних и средњих школа о онлајн начину рада и потенцијалним потешкоћама у раду на које су ученици наилазили.

ЛИТЕРАТУРА

Аднан, Анвар (2020): М. Adnan, К. Anwar, Online Learning amid the COVID-19 Pandemic: Students' Perspectives, *Online Submission*, 2(1), 45–51.

Али (2020): W. Ali, Online and Remote Learning in Higher Education Institutes: A Necessity in light of COVID-19 Pandemic, *Higher Education Studies*, 10(3), 16, <https://doi.org/10.5539/hes.v10n3p16>.

Батајнеш, Атум (2021): К. В. Bataineh, М. S. Atoum, A Silver Lining of Coronavirus: Jordanian Universities Turn to Distance Education, *International Journal of Information and Communication Technology Education*, 17 (2), 1–11. DOI: 10.4018/IJICTE.20210401.oa1.

Бачак, Заганчек-Бачак, Шпрингер, Ярошински, Возаковска Каплон (2021): M. Baczek, M. Zaganczyk-Baczek, M. Szpringer, A. Jaroszynski, B. Wozakowska Kaplon, Students' perception of online learning during the COVID-19 pandemic: a survey study of Polish medical students, *Medicine*, 100(7), 1–6.

Вучетић, Васојевић, Кирин (2020): И. Вучетић, Н. Васојевић, С. Кирин, Мишљење ученика средњих школа у Србији о предностима онлајн учења током пандемије Covid-19, *Настава и васпитање*, 69(3), 345–359, <https://doi.org/10.5937/nasvas2003345V>.

Дели Гирик (2020). А. М. Deli Girik, Is the online learning good in the midst of Covid-19 Pandemic? The case of EFL learners, *Journal Sinestesia*, 10(1), 1–10.

Дост, Хусеин, Шебаб, Абдулвахд, Алнусар (2020): S. Dost, A. Hossain, M. Shehab, A. Abdelwahed, L. Al-Nusair, Perceptions of medical students towards online teaching during the COVID-19 pandemic: a national cross-sectional survey of 2721 UK medical students, *BMJ open*, 10(11), e042378, 1–10.

Ђорђевић, Цвијетић, Дамјановић (2021): Д. Ђорђевић, М. Цвијетић, Р. Дамјановић, Искуства учитеља и наставника током реализације наставе на даљину услед пандемије вируса корона (COVID-19), *Иновације у настави*, XXXIV(2), 86–103.

Јовановић, Димитријевић (2021): М. Јовановић, Д. Димитријевић, Препреке у реализовању наставе на даљину током пандемије изазване вирусом COVID-19: перспектива наставника, *Зборник Института за педагошка истраживања*, 53 (1), 7–66, <https://doi.org/10.2298/ZIP12101007J>.

Јокић, Ристић Дедић (2020): В. Јокић, З. Ристић Дедић, *Искуства и задовољство ученика 7. разреда online наставом – Медијско извешће*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Капаса, Пол, Шаха, Завери, Малик, Барман, Дас, Коуан (2020): N. Kapasia, P. Paul, A. Roy, J. Saha, A. Zaveri, R. Mallick, B. Barman, P. Das, P. Chouhan, Impact of lockdown on learning status of undergraduate and postgraduate students during COVID-19 pandemic in West Bengal, *India. Children and Youth Services Review*, 116(June), 105194, <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105194>

Кочан (2021): I. Kochan, Distance learning in Polish secondary schools: Students' opinions during the Covid-19 pandemic, *Sodobna pedagogika / Journal of Contemporary Educational Studies*, 72 (138), 342–353.

Комненовић, Милановић (2021): М. Комненовић, Н. Милановић, Похађање приватних часова током онлајн-наставе проузроковане пандемијом ковид 19, у: С. Маринковић (прир.), *Наука, настава, учење у измењеном друштвеном контексту*, Ужице: Педагошки факултет, 295–308.

Лаловић (2021): З. Lalović, Истраживање о организацији и реализацији наставе на даљину и основним и средњим школама у Црној Гори у вријеме Covida-19 (II dio), *Vaspitanje i obrazovanje*, XLVI (1), 27–48.

Ма, Чутијами, Зенг, Никол (2021): К. Ма, М. Chutiyami, Y. Zhang, S. Nicoll, Online teaching self-efficacy during COVID-19: Changes, its associated factors and moderators, *Education and information technologies*, 1–23.

Максимовић, Милановић, Османовић Зајић (2021): Ј. Максимовић, Н. Милановић, Ј. Османовић Зајић, (Само)процена наставника о квалитету онлајн-наставе током пандемије COVID19, у: С. Маринковић (прир.), *Наука, настава, учење у измењеном друштвеном контексту*, Ужице: Педагошки факултет, 231–244.

Макаблех, Алиа (2021): М. Maqableh, M. Alia, Evaluation online learning of undergraduate students under lockdown amidst COVID-19 Pandemic: The online learning experience and students' satisfaction, *Children and Youth Services Review*, 128 (106160), 1–11, <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106160>

Мишра, Гупта, Шри (2020): L. Mishra, T. Gupta, A. Shree, Online teaching–learning in higher education during lockdown period of COVID-19 pandemic, *International Journal of Educational Research Open*, 1, 100012, 1–8.

Намбиар (2020): D. Nambiar, The impact of online learning during COVID-19: Students' and teachers' perspective, *The International Journal of Indian Psychology*, 8(1), 783–793. DOI: 10.25215/0802.094

Одлука (2020): *Odluka o ostvarivanju obrazovno-vaspitnog rada učenjem na daljinu za učenike osnovnih i srednjih škola*, Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

УНЕСКО (2020): UNESCO, *COVID-19 Impact on Education*, <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>.

Праголапати (2020): A. Pragholapati, COVID-19 impact on students, *EdArXiv*, 1–6.

Рунтић, Кавелј (2020): B. Runtić, N Kavelj, Iskustva i mišljenja učenika viših razreda osnovne škole o nastavi na daljinu tijekom pandemije bolesti COVID-19, *Acta Iadertina*, 17 (2), 149–174. DOI: 10.15291/ai.3208

Синг, Турман (2019): V. Singh, A. Thurman, How Many Ways Can We Define Online Learning? A Systematic Literature Review of Definitions of Online Learning (1988–2018), *American Journal of Distance Education*, 33(4), 289–306, <https://doi.org/10.1080/08923647.2019.1663082>.

Станковић (2006): Ž. Stanković, Development of distance learning technology, *Nastava i vaspitanje*, 55(2), 169–181.

Степановић (2020): С. Степановић, Утицај пандемије вируса корона на образовање, *Насијава и васпийање*, 69(2), 183–196.

Суријаман, Чахијоно, Мулијаншија, Бустани, Суријени, Фахлеви, Мунте (2020): M. Suryaman, Y. Cahyono, D. Muliansyah, O. Bustani, P. Suryani, M. Fahlevi, A. P. Munthe, COVID-19 pandemic and home online learning system: Does it affect the quality of pharmacy school learning, *Systematic Reviews in Pharmacy*, 11(8), 524–530.

Томовић, Алексић (2020): N. Tomović, M. Aleksić, Online nastava engleskog jezika u Srbiji tokom epidemije virusa Covid-19, *Komunikacija i kultura online*, god. XI (11), 241–250.

Фидалго, Торман, Кулук, Ленкастре (2020): P. Fidalgo, J. Thormann, O. Kulyk, J. A. Lencastre, Students' perceptions on distance education: A multinational study. *International Journal of Educational Technology. Higher Education*, 17(1), <https://doi.org/10.1186/s41239-020-00194-2>.

Чебебци, Бертиз, Алан (2020): M. T. Hebecci, Y. Bertiz, S. Alan, Investigation of Views of Students and Teachers on Distance Education Practices during the Coronavirus (COVID-19) Pandemic, *International Journal of Technology in Education and Science*, 4 (4), 267–282.

Хусеин, Дауд, Алрабијах, Бадави (2020): E. Hussein, S. Daoud, H. Alrabaiah, R. Badawi, Exploring undergraduate students' attitudes towards emergency online learning during COVID-19: A case from the UAE, *Children and Youth Services Review*, 119 (November), 105699, <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105699>.

Milan S. Komnenović

Nedeljko M. Milanović

University of Kragujevac

Faculty of Education in Jagodina

Department of Social Sciences and Humanities

OPINION OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS ABOUT ONLINE TEACHING DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Summary: The COVID-19 virus pandemic has radically changed people's everyday lives. In a large number of countries of the world, including the Republic of Serbia, educational system has undergone a major adjustment as well. From March 2020, distance learning, i.e. online teaching, was introduced in the educational system of our country; from the declaration of the state of emergency until the end of the 2020/21 school year, this teaching model was applied.

The aim of this research was to examine elementary school students' opinion on the quality of online teaching during the 2020/21 school year. The research sample consisted of 250 elementary school students from the city of Jagodina and the municipality of Svilajnac. The results of the research show that students believe the quality and content of online teaching were not at a satisfactory level. Students have the same opinion regarding their learning achievements and the lack of interaction with their peers. As advantages of online teaching students highlighted shortened class periods and an interesting form of using technology for educational purposes. The similar research results can be found in domestic and foreign literature, which may indicate a comprehensive systemic problem in the educational sphere.

Keywords: COVID-19, pandemic, quality of online teaching, students' attitudes, elementary school.